

Aktuella frågor inom yrkesutbildningen till Undervisningsminister Anders Adlercreutz 5.3.25

Nu behövs omprioriteringar inte nedskärningar

Yrkesutbildningen håller på att förändras när verksamhetsstyrningen, finansieringsmodellen och stödet för lärande förnyas. Det kommande verksamhetsstyrningsförsöket ger de valda utbildningsanordnarna bättre möjligheter att tillmötesgå det regionala kompetensbehovet och ökar växelverkan mellan statsförvaltningen och den lokala nivån. Finansieringssystemet förnyas så att tyngdpunkten förflyttas från antalet faktiska studerandeår till avlagda studier och resultatet, det vill säga sysselsättning eller fortsatta studier. Studier som stöder studiefärdigheterna ersätts med rätt att få stöd för lärandet.

Staten gjorde år 2024 nedskärningar på 120 miljoner euro inom yrkesutbildningen, vilket försvagat utbildningsanordnarnas verksamhetsförutsättningar. Nedskärningarna äventyrar det regionala utbildningsutbudet och minskar möjligheterna till kontinuerligt lärande. Det finns dessutom en oro för ytterligare nedskärningar i anslaget för yrkesutbildning. I den offentliga debatten betonas ofta det årliga anslaget på drygt två miljarder euro för yrkesutbildningen, men man glömmer uppgiftens stora omfattning.

Utbildningsanordnare kommer att ha starka incitament att utbilda allt fler som saknar examen efter grundskolan och sådana som står utanför arbetslivet och sporra allt fler till fortsatta studier på högre nivå. För att lyckas behöver utbildningsanordnare ha tillräckliga verksamhetsmässiga och ekonomiska resurser för att möta individernas och arbetslivets kompetensbehov.

Yrkesutbildningen finns med överallt

Verksamhetsmiljön och mångfalden av studerande

Studerande
Utvidgning av läroplikten
De som avslutar den grundläggande utbildningen

Kontinuerligt lärande
Kompetensutveckling för personer i arbetslivet, branschbytare och arbetslösa

Effektfullhet

Fortsatta studier
Sysselsättning

Yrkesutbildningen får en större roll i främjandet av sysselsättningen

Yrkesutbildningens betydelse har ökat när sysselsättnings-, närings- och integrationstjänsterna överfördes till kommunerna. När arbetslivet förändras i snabb takt kan arbetstagarna vara i behov av ny kompetens. Med yrkesinriktade examina säkerställs yrkesutbildningen och bildningsnivån, vilket möjliggör en smidig övergång till ett nytt arbete samt förkortar arbetslöshetsperioden och konsekvenserna av den. Det finns en hel del outnyttjad potential på arbetsmarknaden, och dess betydelse kommer att öka när andelen personer i arbetsför ålder minskar. Sysselsättningsgraden år 2021 bland personer i åldern 18–64 år som har utbildning på grundläggande nivå eller vars utbildningsnivå inte är känd var bara 45 %.

Yrkesutbildningen hjälper dem med de svagaste förutsättningarna att få arbete, den bär ett stort samhällsansvar genom att för sin del svara för utbildningen av hela åldersklassen och utbilda i så stor omfattning som möjligt vuxna som inte har någon examen på andra stadiet. Nästan var femte 20–29-åring saknade en examen efter grundstadiet år 2023. Ur den offentliga ekonomins perspektiv är det viktigt att dessa personer uppnår tillräcklig kompetens för att hitta arbete på den öppna arbetsmarknaden. På grund av den sporrande finansieringsmodellen i och med AN-reformen, har yrkesutbildningens inriktning betydelse för kommunernas ekonomi.

Det finns också planer på att utöka kostnaderna till 100 procent för kommunernas del för det grundläggande utkomststödet för 18–25-åringar. Kommunerna har redan nu starka incitament att styra unga ut i arbetslivet eller till fortsatta studier. Om planerna förverkligas betyder det att yrkesutbildningens roll och dess inverkan på kommunernas ekonomi förstärks ytterligare.

Rehabiliterande undervisning: En ny modell för att möta elevernas behov av stöd

Höjningen av läropliktsåldern har gjort det tydligt att inte alla i åldersgruppen har tillräcklig förmåga att klara av en yrkesutbildning eller gymnasiestudier vid 16 års ålder. Nätverket Areena föreslår en modell för rehabiliterande undervisning, som kombinerar välfärdsområdenas tjänster med delar av verkstadsverksamheten och yrkesutbildningen. Den rehabiliterande undervisningen skulle vara ett tillägg med låg tröskel vid sidan av arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte och de tjänster som specialläroanstalter tillhandahåller. Frågan kunde tas upp när utredningen av utbildning som förbereder för examen (HUX) bli färdig. Detta skulle också uppfylla regeringsprogrammets skrivning om att läroplikten också kan fullgöras inom verkstadsverksamheten.

Utbildningsnivån stiger med hjälp av yrkesutbildningen

Finland behöver höja både kompetens- och utbildningsnivån. Nästan hälften av dem som inleder sina yrkeshögskolestudier har yrkesutbildning. Vid många yrkesläroanstalter kan man avlägga yrkeshögskolekurser som öppnar vägen till högskolestudier. De som avlagt yrkesinriktad examen har enligt statistiken utexaminerats lite snabbare än de som har gymnasiebakgrund. Antalet högskoleutbildade i Finland kan enbart växa via yrkesutbildningen. Universiteten och yrkeshögskolorna bör därför tillsammans med yrkesutbildningsanordnarna stärka och utveckla vägar från yrkesutbildningen till antagningen av studerande.

Samhället bör stöda och stärka tilltron till att man kan och att det lönar sig att satsa på högskoleutbildning efter yrkesutbildningen och bekräfta studievägens betydelse för individen och samhället. Det behövs särskilt åtgärder som gör det möjligt för allt fler personer med invandrarbakgrund (ca 15 %) att söka sig till högskolenivån efter yrkesutbildningen. Det finns en risk att den potential som finns hos personer med annat modersmål än finska eller svenska stannar utanför högskolorna och i så kallade ingångsyirken om inte utbildningssystemet identifierar deras möjligheter.

Yrkes- och specialyrkesexamen höjer både kompetens- och utbildningsnivån

Yrkes- och specialyrkesexamen höjer och fördjupar kompetensnivån på ett kostnadseffektivt sätt och fungerar samtidigt som en möjlighet för den vuxna befolkningen i arbetsför ålder att bekräfta sin kompetens. Utbildningarna förbättrar avsevärt kompetensen och konkurrenskraften på arbetsmarknaden bland dem som avlagt yrkesinriktad grundexamen, och kompetenslyftet ska därför identifieras och erkännas i högre grad än hittills. Ungefär 80 % av dem som avlagt examen stannar på studieorten, vilket stärker regionens kompetenspool och attraktivitet.

Inom referensramen för finländska examina och andra kompetenshelheter statistikförs grundexamen och yrkesexamen på nivå 4 och specialyrkesexamen på nivå 5. Yrkes- och specialyrkesexamen borde i framtiden lyftas till nivå 5 och 6, för att motsvara den faktiska kompetensen de ger. Den kompetens som våra yrkes- och specialyrkesexamina ger ska bedömas enligt referensramen för de grundläggande principerna för europeiska examina och inte bara enligt det stadium utbildningen hör till.

En djärv blick på examensstrukturen

Vid ordnandet av utbildning beaktas regionens olika näringsstrukturer och kunnig arbetskraft utbildas för olika behov, vilket förbättrar konkurrenskraften, lockar investeringar och hjälper samhället att anpassa sig till drastiska strukturuomvandlingar. Utbildningen möjliggör utveckling till

specialsakkunnig eller expert – en betydande del av innovationerna föds i det praktiska arbetet. Utmaningar som beror på befolkningsutvecklingen kan lösas genom internationell rekrytering. Inom yrkesutbildningen anpassas språkundervisningen till det rekryterande företagens behov.

Det finns för närvarande 42 yrkesinriktade grundexamina, av vilka 16 grundexamina inom det tekniska området. Delar av dessa borde i framtiden gå att ordna tillsammans, mer flexibelt, så att utbildningssystemet kan tillgodose utvecklingen inom den tekniska sektorn och för att förbättra tillgången till och tillgängligheten i utbildningen i olika delar av landet. Det krävs mod att revidera examensstrukturen och att vid behov ändra den.

Fördubbla antalet läroavtal

Läroavtalsutbildning är ett utmärkt sätt för företag att skaffa sig kunnig personal och för studerande att lära sig ett yrke i arbetslivet och kanske till och med få fast anställning. År 2023 avlade ungefär 45 000 personer yrkesinriktade examina eller delar av dem genom läroavtalsutbildning.

Numera ska man dock betala lön enligt kollektivavtal trots att studierna kanske befinner sig i startgruperna och är olönsam för företaget. Det kan vara både dyrt och riskabelt för ett litet företag. Kollektivavtalen borde luckras upp så att lönen kunde vara lite lägre i början av läroavtalet, så att det blir möjligt att använda läroavtal i större utsträckning. Genom att minska arbetsgivarens kostnader för läroavtalsutbildningen kan flera företag dra nytta av den och minska riskerna vid anställning.

NÄTVERKET AREENA

Ordförande

Riikka-Maria Yli-Suomu, direktör för Mellersta Nylands utbildningssamkommun Keuda, tfn

0503486544

riikka-maria.yli-suomu@keuda.fi

Arenan för yrkesutbildning är Kommunförbundets nätverk för sakkunniga inom yrkesutbildningen och representerar sektorsövergripande kommunalt anknutna anordnarna av yrkesutbildning. Arenans mål är att stärka yrkesutbildningens roll inom kommunens verksamhetsområde och samhällsbyggande uppgift.